

"Vicent Ferrer no en va tenir la culpa"

El responsable de la Sentència de Casp, favorable a l'infant de Castella, no és Vicent Ferrer. El famós predicador actuava de portaveu del papa Benet XIII, i la decisió va ser presa a Peníscola. Ho defensa Josep Perarnau, estudiós de Vicent Ferrer.

Josep Perarnau ha publicat en el volum XVIII de l'*Arxiu de Textos Catalans Antics (ACTA)*, anuari que editen l'Institut d'Estudis Catalans i la Facultat de Teologia de Catalunya, un monogràfic dedicat als sermons de Vicent Ferrer. Hi consigna els estudis que s'hi han dedicat aquest darrer segle; fa un primer inventari de nou-cents nou sermons, amb indicació de manuscrits i edicions, i analitza i descriu els cinc volums manuscrits més antics. Perarnau és director del Seminari de Teologia als Països Catalans de la Facultat de Teologia de Catalunya i fundador i director de l'*"Arxiu de Textos Catalans Antics"*.

—Per què hi ha tants sermons seus escampats per Europa?

—Perquè tenia un èxit enorme com a predicador. Algú s'adonà que un element de l'èxit era allò que predicava i així un espontani, l'any 1404, a la ciutat suïssa de Friburg, començà a escriure resums dels sermons que predicava en aquesta ciutat i rodalia. Al cap de tres anys, el 1407, el mestre Vicent mateix en devia assegurar uns esquemes esquelètics, conservats en alguns manuscrits. Més tard, espontanis, d'una banda, i l'equip de col·laboradors del mestre, d'una altra, els completaren, en deixaren versions diverses, però l'equip de col·laboradors arribà a una redacció diguem-ne oficial, que fou la més coneguda per còpies manuscrites i sobretot perquè fou la reproduïda en les nombroses edicions impreses.

—Se sap quanta gent hi treballà?

—No. Però sí el nom tant d'alguns espontanis com d'algú que formava part de l'equip del mestre. Devien ser espontanis el franciscà Friedrich von Amberg, que escriví i sembla que ell mateix copià els primers resums dels sermons predicats entorn de Friburg; o potser Joan d'Alcoi, que resumí els sermons predicats a

Castella el 1411, resums conservats a València. Entre els membres de l'equip es destaca el dominicà provençal Antoni Anglada, responsable del manuscrit 610 d'Avinyó. En un moment determinat, Antoni Anglada consigna aquest record: "A Saragossa, mestre Vicent em donà una bona soldada per la meua feina".

—Els sermons catalans de Vicent Ferrer són tots editats?

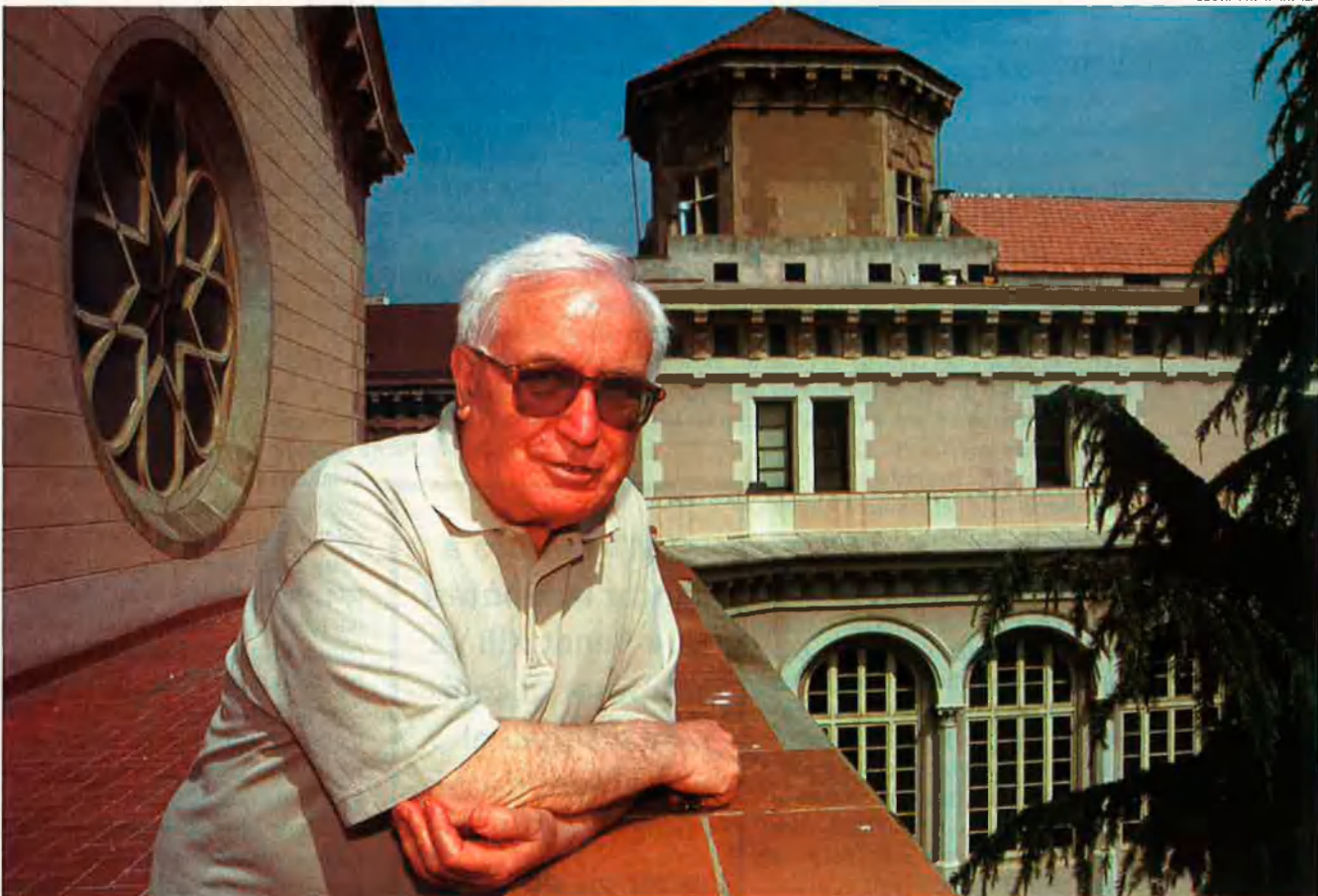
—Els coneguts i accessibles, en general, sí. Són els sis volums dels Nostres Clàssics, text dels manuscrits de la Seu de València. Jo he publicat dins l'*Arxiu de Textos Catalans Antics* els dels dos manuscrits de la Biblioteca de Catalunya. Resta el gran interrogant dels manuscrits de Morella, desapareguts amb motiu de la guerra, dels quals se n'ha publicat algun d'escadusser a partir de transcripcions fetes abans. També hi ha algun text espars més, de propietat particular, ja publicat, i en pot comparèixer algun altre. Hi ha entre seixanta-cinc i setanta volums manuscrits de sermons vicentins, escampats per Europa. D'aquests, ultra els cinc estudiats en el volum monogràfic de l'*Arxiu*, personalment n'he analitzats vuit o nou. En els que conec no hi ha cap sermó català, però sí, en algun cas, frases catalanes.

—D'on ve aquest èxit mundial de Vicent Ferrer?

—Perquè com a comunicador no tenia parió, i en el seu missatge hi

havia un punt que commovia: la proximitat de la fi del món. No manquen testimonis dels processos de canonització que diuen: "He escoltat els grans predicadors del nostre temps i cap no s'hi podia comparar". Em penso que per dues raons: la claredat de les exposicions, amb la seva incidència en la vida concreta, i el fet que el seu sermó no sols era dit, ans representat amb totes les possibilitats que la seva persona li ofe-

"Hi ha elements nous que confirmen que el protagonista de la Sentència de Casp no fou Vicent Ferrer, sinó el papa Benet XIII, refugiat a Peníscola, car la decisió fou presa no pas a Casp, sinó a Peníscola, en una reunió del consell papal".

ria: cara, gest, veu, imitacions... En general, la gent ho passava d'allò més bé i se n'anava amb la lliçó ben apresada.

—Els pobles que podien veure'l es devien sentir orgullosos, com els que ara lloquen un gran cantant, oi?

—Devia ser una cosa per l'estil. Consta que les poblacions feien gestions perquè hi anés.

—I des de la cúria papal devien tenir un especial interès a fer-li els itineraris, suposo.

—Jo no parlaria d'itineraris concrets. Però, vists aquests, no et pots estar de veure-hi qualche connotació política. Mort Martí l'Humà, quan a Peníscola ja tenen idees clares sobre qui podia ser el futur rei, mestre Vicent emprèn una llarga trajectòria per la Corona de Castella, en què un espia del futur rei Ferran d'Antequera l'escolta a Toledo i n'informa; i al cap de poc es feia la reunió personal entre qui aleshores era l'infant de Castella i mestre Vicent, crec que a Ayllón. Quan arriba la convocatòria a Casp, el mestre ha de tallar la jornada i acostar-se ràpid al Castell de Casp. Una vegada proclamat el nou rei, comença un nou itinerari pel sud d'Aragó, València, Catalunya i Mallorca; els textos que en resten no permeten de dubtar de la seva bel-ligerància en favor de la sentència de Casp i contra els descontents, partidaris de Jaume d'Urgell. Però, tan bon punt aquest capitula, per Tots Sants del 1413, mestre Vicent ha de tallar la missió mallorquina i el trobem a Lleida, predicant la Quaresma del 1414, i a Balaguer, la Setmana Santa del mateix any.

—Què n'esperava el papa Benet XIII, l'aragonès Pero Martínez de Luna, refugiat a Peníscola, partidari de l'infant de Castella?

—Jo creuria que, ultra els objectius d'una missió cristiana normal, Benet XIII desitjava que contribuís a la concòrdia social. Era un punt que mestre Vicent tenia sempre ben present, a Friburg com a Vic, en què la gent anava a cal notari a fi de formalitzar la doctrina de mestre Vicent contra la usura o a posar pau entre les bandositats —i els odis i violències mortals— ciutadanes. Calia procurar que la Sentència de Casp no n'engengués una altra.

—Hi ha punts discutibles i discutits, encara ara, sobre la seva intervenció, que molts jutgen decisiva, en el Compromís de Casp?

—Hi ha elements nous que confirmen que el protagonista de la Sentència de Casp no fou ell, car la decisió fou presa no pas a Casp sinó a Peníscola. Les actes de les sessions instructòries, prèvies a la sentència de Casp, foren trameses a Benet XIII. El notari de l'infant de Castella, Luis Panzán, explica en les seves memòries, publicades recentment (en concret, l'any 1987) com anaren les coses. Estudiades les actes, Benet XIII mateix devia convocar una reunió del consell papal, del qual formaven part els cardenals, davant el qual devia afirmar que només dos dels candidats podien presentar drets a la corona, el comte Jaume d'Urgell i l'infant de Castella. Seguidament demana quin veuen més servidor de Déu i de l'Església: "Mas de-

Josep Perarnau, membre numerari del IEC i fundador i director de l'Arxiu de Textos Catalans Antics'. Defensa la tesi que Vicent Ferrer fou un simple missatger del papa Benet XIII en l'acord del Compromís de Casp.

jemos los procesos y tomemos entre nosotros una consideración que tomásemos un rey que fuese servidor de Dios y aumentador de la Santa Iglesia y provecho al reino y a la comunidad y por el cual se levasen los escándalos del reino y por quien viniese paz y provecho al reino y a la comunidad. Decid: ...elegiríais tal rey como aqueste o tomaríais otro que no tuviese". No cal dir que la resposta fou: "*Padre santo, vista la cosa y clara y manifiesta es que el infante don Fernando, cuanto ahora...*" Aquesta és la decisió de Casp presa a Peníscola. Només calia donar forma jurídica a la sentència i fer-la proclamar per aquell qui entre els compromissaris era considerat l'oracle: mestre Vicent Ferrer. Panzán diu que l'encarregat de portar la decisió de Peníscola a Casp fou mestre Felip de Malla.

—*I això és tot?*

—No ho crec. Recordem que, segons Benet XIII, el comte d'Urgell tenia drets veritables. I ací ve una dada que, si no m'erro, no ha entrat fins ara en la reconstrucció de l'afer de la successió. A l'Arxiu Vaticà, entre els comptes de la tresoreria papal, hi ha les dues pagues de les dues ambaixades trameses poc després de Casp per Benet XIII al comte d'Urgell. La primera devia ser relativament solemne, car constava d'una rècula de cinc mules. L'anotació comptable no diu res del missatge, però en aquest punt m'aventuro a llançar una hipòtesi.

—*Sense poder-la demostrar?*

—Les hipòtesis aventuren possibilitats i llur primera demostració és que encaixin amb les dades segures, i aquesta ho fa. M'atreveixo a pensar que el missatge era el següent. Senyor Comte, vós només teniu dues noies i si us moriu avui, tornarem a tenir el mateix problema successori i les nostres terres passaran el mateix tràngol que acabem de sofrir. L'infant de Castella, en canvi, té un esplet de nois; casem, doncs, les vostres dues filles amb els fills hereu i segon del rei Ferran i tot restarà a casa, i així la vostra pubilla serà reina, cosa que, sense aquest casament, segurament no hauria estat. Aquesta solució hauria enfortit de forma decisiva la catalanitat de la nova dinastia. Recordem que aquesta es mantingué durant tot el regnat d'Alfons el Magnànim, tot i que tant ell com la muller, Maria, eren castellans, i que només començà de fer aigües amb Maria Enríquez, la segona muller de Joan II. Això deu voler dir que una de les condicions imposades per Benet XIII al nou rei fou el de la continuïtat de la casa reial.

—*Cap indicatiu, cap detall, que doni esperances de viabilitat a la hipòtesi?*

—Ultra les indicades, com el reconeixement dels drets de Jaume d'Urgell, el fet de les dues ambaixades,

el fet de la descendència dels dos pretendents i el fet de la continuïtat catalana de la casa reial en els dos primers reis Trastàmara, tenim la cèlebre i coneguda resposta, suggerida per la mare del comte: "Fill meu, o rei o res". Em penso que aquestes paraules diuen ben clar que l'única cosa que Benet XIII no oferia a Jaume d'Urgell era la dignitat reial i que, doncs, totes les altres hipòtesis poden ser estudiades.

—*Eren conscients, el Sant Pare i els catalans partidaris de l'infant de Castella, de l'efecte que sobre les terres de parla catalana tindria el vot favorable a la dinastia castellana?*

—Primer de tot, crec que ells mai no pensaren en una dinastia "castellana", sinó només en una continuïtat de la dinastia. I en segon lloc, no creuria que abans de la Sentència de Casp ho poguessin preveure. Més

aviat creuria que Benet XIII, en un excés de confiança en si mateix, estava segur que ho tenia tot lligat i ben lligat. Em fa l'efecte que era una personalitat de categoria humana i sobretot intel·lectual fora del comú. Ell ja en tornava quan els altres tot just hi anaven. Però quant al "lligat i ben lligat" de Ferran d'Antequera, s'equivocà de mig a mig, i em penso que aquell regnat de menys de quatre anys fou una successió de lligams trencats, amb les corts catalanes, amb Jaume d'Urgell, amb Benet XIII mateix i amb la ciutat de Barcelona. Al cap de dos anys d'haver rebut el regne, en les vistes de Morella, l'estiu del 1414, ja segava l'herba sota els peus de Benet XIII amb la seva política envers el només convocat Concili de Constança, del qual el papa no volia ni sentir parlar.

—*Algun motiu, alguna raó política devia tenir el rei Ferran, oi?*

—És evident! Una política decididament favorable a les posicions de Benet XIII li hauria pogut fer trontollar i potser perdre la corona, per-

què hauria significat posar-se d'esquena a allò que totes les potències europees sense excepció propugnaven com a solució del Cisma d'Occident, el Concili de Constança. I l'enemistat amb les potències per raó de la unitat de l'Església l'hauria col·locat en la categoria, almenys, de rei cismàtic. Segurament que la Casa de França i la Caseta secundària dels Anjou no esperaven res més per a desqualificar la Sentència de Casp i obtenir el vist-i-plau de les dites potències per entronitzar el pretendent Anjou a la Corona catalano-aragonesa. Això explica que a Perpinyà, el 1415-1416, Ferran d'Antequera es girés definitivament d'esquena a Benet XIII i es col·loqués en la línia de les potències europees i del Concili de Constança. També en aquella ocasió l'encarregat de proclamar la Sostracció d'Obediència a Benet XIII fou mestre Vicent Ferrer. Quan

"M'aventuro a llançar la hipòtesi que Benet XIII va proposar al comte d'Urgell el casament de les seves dues filles amb els dos fills del rei Ferran d'Antequera, solució que hauria enfortit de forma decisiva la catalanitat de la nova dinastia".

entorn el 13 de novembre de 1415, Benet XIII s'adonà del sentit del joc, tallà tota connexió amb el rei i els altres i s'escapà a Cotlliure. En el moment de pujar a la galera papal, arribava una missatgeria del rei, demanant-li que restés. La resposta del papa fou la famosa frase: "Digueu al vostre rei: A mi, que vaig fer-te rei, em llances al desert".

—*Hi ha estudis o biografies de Benet XIII, fets a partir de l'estudi de la documentació conservada?*

—Estudi convincent, crític i global de la persona i de la trajectòria personal, de l'actuació i de la política papal de Benet XIII, no en conec cap. Tot i que hi podria haver una base, perquè un estudiós de prop d'Alcanyís ha fet una recopilació de la part central de totes les butlles de Benet XIII que hi ha al Vaticà. Hi ha països que no es troben pas al centre vital de Benet XIII, com Bèlgica, posem per cas, o Escòcia, i tenen la documentació de Benet XIII que els afecta ja publicada i posada a l'abast dels estudiosos.

—*Com us heu fet una idea de Benet XIII?*

—El 1979 se celebrà, sota la direcció del malaguanyat Miquel Coll i Alentorn, la commemoració del VI Centenari del Cisma d'Occident, del qual em tocà de fer de secretari executiu, i em passaren per les mans els estudis del sis volums editats per a l'ocasió. Hi vaig col·laborar aportant documentació inèdita aplegada a la Biblioteca Vaticana. Després, vaig publicar els inventaris de la biblioteca papal immediatament posteriors a la mort de Benet XIII al volum VI d'*Arxiu de Textos Catalans Antics*. I encara he esmerçat temporades senceres resseguint registres seus a l'Arxiu Vaticà. Ha anat creixent en mi la sospita que si ell hagués estat papa en temps normal i no del Cisma, hauria estat un gran papa reformador i qui sap si ens hauria estalviat la reforma protestant. També he anat descobrint la gran categoria dels bisbes que ell posà a les seues catalanes, que donaren to a la nostra Església fins a mitjan segle XV. D'entre ells, voldria cridar l'atenció sobre una figura que em sembla excepcional, la del cerverí Dalmau de Mur, successivament bisbe de Girona, Tarragona i Saragossa, on, ultra l'empremta cristiana, deixà la de gran mecenes de les arts, com per exemple el retaule de la Seu de Saragossa, i de les lletres: ell comprà alguns dels volums més valuosos de l'esmentada biblioteca papal.

Tornant a Benet XIII, recordem que un secretari personal seu, el gironí Narcís de Sant Dionís, fou el revisor de la primera compilació de textos legals de Catalunya, encarregada per les corts del 1413.

—*Què en pensà Vicent Ferrer, de l'actitud del rei Ferran respecte de Benet XIII?*

—Aquesta és una pregunta que toca el seu pensament més íntim, cosa que un servidor desconeix. Però en donar algun punt de referència. Mestre Vicent rebé vuit pans del forn papal fins el dia que Benet XIII s'escapà de Perpinyà. Mestre Vicent, al servei del rei Ferran, proclamà la Sostracció d'Obediència a Benet XIII el 6 de gener del 1416. Mestre Vicent se n'anà immediatament de Perpinyà, primer vers Narbona i després vers Tolosa, i continuà fins a la Bretanya, on morí el 1419. Mestre Vicent seguí el seu camí, allu-

GLÒRIA MATAMALA

Josep Perarnau analitza sota un nou prisma, en aquesta entrevista, les personalitats de Vicent Ferrer i del papa de Peníscola, Benet XIII. Totes dues personalitats han seduït l'historiador, i editor de textos catalans antics.

nyat ja de centres de poder, i ni tan sols es presentà al Concili de Constança, tot i que hi era convidat. La impressió personal és que després de la Sostracció d'Obediència del dia dels Reis del 1416 potser s'adonà que havia estat instrumentalitzat políticament i procurà de desèixer-se'n.

—*Exiliat, fet i fet?*

—Potser diria autoexiliat. Ell, home de concòrdia i de pau social —i d'aquest punt, no en tinc cap dubte— s'apartà del camp de batalla, car, certament, després de Reis del 1416, hi hagué una nova font de bandositats entre favorables i contraris al papa o als altres. De fet, quan mestre Felip de Malla fou enviat a València a proclamar la Sostracció d'Obediència hi anà per mar; per terra no era segur que hi hagués arribat viu.

—*Pel que heu dit, la imatge d'un Vicent Ferrer traïdor a la seva terra, i castellanista, ja no s'aguanta?*

—Gens. Més aviat em penso que, a tots, els sortí el tret per la culata. Benet XIII mateix, convençut de la seva superioritat d'intel·lectual, de polític de llarga vista i de personificador de la màxima autoritat moral, mai no tingué la sospita que ell no seria el gall d'aquell galliner. En canvi, acabà fent el paper de gallina mullada. Segurament que a la Ciutat de Barcelona mai no li passà per la testa que el rei es negaria a pagar un tribut que era justament per a les despeses reials i que tots els contractes de concessió, des de feia més d'un segle, establien que havia de pagar tothom, reis i prínceps compresos, i que Benet XIII pagava religiosament.

Lluís Bonada